

KŪRYBINĖ BIBLIOFILIJOS ERDVĖ LIETUVOS RESPUBLIKOJE (1930–1940)

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, 01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: alma.braziuniene@tinklas.net

1918 metais atkurtas Lietuvos valstybingumas leido pradėti formuotis modernios tautinės kultūros modeliui, o kartu sudarė sąlygas perimti geriausias Europos kultūros tradicijas, taip pat ir XIX a. pradžios Europos organizuoto bibliofilinio sąjūdžio patirtį. Roksberio klubo (*Roxburghe-Club*) įkūrimas 1812 m. Londone, lydymas bibliofilinių knygų leidybos, yra davęs impulsą analogiškiems bibliofilijos klubams Prancūzijoje (1820), Belgijoje (1835), kiek vėliau Vokietijoje (1899), JAV (Niujorko Grolier klubas – 1884) ir kitur. Lietuvoje bibliofilinės tradicijos irgi buvo puoselėjamos nuo seno – savo dvarų bibliotekomis garsėjo tokios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų šeimos kaip Radvilos, Sapiegos, Tiškevičiai, Polubinskiai, Chodkevičiai ir kitos. Ši tradicija buvo tęsiama ir XX amžiuje. Prieškario Lietuvos bibliofilinis gyvenimas taip pat buvo minėtų laikų tąsa, bet kartu žymėjo istoriškai determinuotą kiek kitokią kultūrinę situaciją. Taigi ką apie prieškarį Lietuvos bibliofilinį gyvenimą žinome? Kuo jis reikėsi, kaip būtų galima apibūdinti bendrąją to meto bibliofilinės veiklos erdvę (kokia tos bibliofilinės veiklos ir gyvensenos ideologija), ar mes ją pažįstame?

Prieškario Lietuvos bibliofilijos istoriografija (šaltiniai ir literatūra) nėra didelė. Pirmiausia čia reikėtų minėti pačius to meto bibliofilijos kultūrą reprezentuojančius leidinius, kaip šios temos šaltinį: du XXVII knygos mėgėjų draugijos metraščio tomus (1933 ir 1937 m.), kitus draugijos rūpesčiu išleistus dailiosios spaudos leidinius, liudijančius knygos poligrafinį ir meninį lygį (Viktoro Petravičiaus iliustruotą pasaką *Gulbė – karaliaus pati*, 1937 metų Paryžiaus pasaulinėje parodoje apdovano-tą aukso medaliu, Mečislovo Bulakos iliustruotą Jono Biliūno *Liūdna pasaka* (1937) ir kt.). Publikuotais temos šaltiniais laikytini to meto bibliofilų rašiniai, visų pirma Marijos Urbšienės straipsniai apie bibliofiliją [51; 52; 53; 54], Vytauto Steponaičio,

Pauliaus Galaunės ir kitų bibliofilų nuomonės periodinėje spaudoje. Knygotyrimams bibliofilijos istorijos tyrimams apie prieškario Lietuvos bibliofilinį gyvenimą priklausytų Vlado Žuko [63; 60], Genovaitės Raguotienės [44; 45], Domo Kauno [20] ir kitų darbai. Yra tirtos kai kurios prieškario Lietuvos asmeninės bibliotekos (Nijolės Lietuvninkaitės [28; 25; 29; 21; 24], Vlado Žuko [61] ir kitų darbai). Atskirą šaltinių grupę sudarytų memuarinio pobūdžio literatūra. Čia minėtini Petro Jakšto [16; 17, 91–123], Pauliaus Galaunės prisiminimai [13], Vlado Žuko užrašyti įvairių kultūros veikėjų prisiminimai [62]. Iš platesnio humanitarinio pobūdžio darbų minėtinos Jolitos Mulevičiūtės [35], Giedrės Jankevičiūtės [18], Rasos Čepaitienės [8], Dangiro Mačiulio [31] monografijos Nepriklausomos Lietuvos kultūros istorijos temomis, parašytos plačiu kultūrologiniu žvilgsniu, todėl pravarčios ir knygotyrimininkams bei lietuvių knygos istorikams.

Nesant specialių išsamesnių apibendrinamųjų prieškario Lietuvos bibliofilijos tyrimų, šio straipsnio tikslas būtų pamėginti apibrėžti prieškario Lietuvos bibliofilijos erdvę pasiremiant minėtais šaltiniais ir literatūra bei kai kuriais naujais autorės turimais sakiniais istorijos liudijimais (bibliofilo Kazio Varnelio prisiminimai). Straipsnyje nesiekta nuosekliai išanalizuoti to meto asmeninių, juolab bibliofilinių, bibliotekų (tam reikia specialių tyrimų). Minėti šaltiniai turėtų būti pravartūs tik tam tikroms įžvalgoms pagrįsti. Koncentruojamasi bus į elitinės bibliofilijos apraiškas 1930–1940 metų laikotarpiu (nuo XXVII knygos mėgėjų draugijos sumanymo idėjos iki Lietuvos nepriklausomybės netekties), nors šios chronologinės ribos esminio vaidmens neatlieka. Straipsnyje visai nekalbama apie valstietiškosios bibliofilijos fenomeną (pavyzdžiui, Nasrėnų ūkininko Juozapo Stropaus (1860–1936) atvejis). Jam reiktų atskirų publikacijų. Iki šiol apie prieškario bibliofiliją daugiausia rašyta istoriografiniu aspektu. Šiame straipsnyje bus mėginama panagrinėti kai kuriuos prieškario Lietuvos bibliofilinio gyvenimo vertybinius aspektus (bibliofilo savivoką ir saviraišką), to meto organizuoto bibliofilijos sąjūdžio narių bibliofilinį angažavimąsi (kiek jie laikytini bibliofilais ir kiek – knygų mėgėjais plačiaja prasme).

Pasirinkti tokį žiūros į šį Lietuvos bibliofilijos istorijos tarpsnį aspektą paskatino ir tas faktas, jog šiandienos Lietuvoje veikiančios bibliofilų klubai labiau propaguoja populiariąją bibliofiliją, labiau remiasi knygos kaip informacijos perteikimo priemonės pomėgiu (skaitymo funkcija), o ne knygos kaip meniško reto daikto (materialioji knygos pusė) trauka (meile), būdinga tikriesiems bibliofilams. Taip teigti leidžia pačių šiandienos Lietuvoje veikiančių bibliofilų klubų narių publikuotos mintys ir mokslininkų mėginimai tirti moderniąją bibliofiliją. Iš dabar Lietuvoje veikiančių bibliofilų organizacijų (Martyno Mažvydo bibliofilų klubas Vilniuje, XXVII knygos

mėgėjų draugija Vilniuje, Simono Daukanto bibliofilų klubas Plungėje) narių net 80 proc. save įvardija bibliofilais plačiąja prasme, t. y. knygos mėgėjais (iš 41 tik aštuoni, t. y. tik 20 proc., ir tai kai kurie su išlygomis, save vadina bibliofilais) [5, žr. trečiojo klausimo atsakymus]. 2003 m. Lietuvos bibliofilus anketavusi Kristina Žemaitytė nustatė, jog „net 55 proc. dalyvavusių apklausoje teigia nesą bibliofilai. Jie save vadina knygos mėgėjais“ [58, 40]. Šis individo savivokos momentas (kuo jis pats save laiko: knygų mėgėju ar bibliofilu) yra labai svarbus bibliofilijos kaip socialinio kultūrinio reiškinių tyrimo požiūriu. Lietuvos bibliofilų klubų narių apklausa rodo, jog absoliučią didžiumą dabar Lietuvoje veikiančių bibliofilų organizacijų sudaro ne bibliofilai, o knygos mėgėjai. Šis faktas šiuo atveju tik konstatuoja Lietuvoje susiklosčiusią situaciją ir netaiko į didesnius apibendrinimus. Bet cituoti duomenys iškalbūs bibliofilijos sociologijos požiūriu: neįmanoma, nors gal ir norėtųsi, suaktyvinti pačios bibliofilijos raiškos visuomenėje, jeigu tam nepribrendusios socialinės ir kultūrinės sąlygos.

O kokia šiuo požiūriu padėtis buvo susiklosčiusi prieškarinio Lietuvos Respublikoje? Atsakyti į šį klausimą padėtų du to meto bibliofilinio gyvenimo pavygiai. Pirmasis atvertų vaizdą, kokios yra buvusios tuometinės bibliofilų asmeninės bibliotekos (jų apimtis, pobūdis, teminė, chronologinė sudėtis ir t. t.). Antrasis – kas žinoma apie pačių bibliofilų bibliofilinį angažavimąsi, t. y. kaip jie patys save vertinę: kaip bibliofilus, kolekcininkus ar tik kaip knygos mėgėjus plačiąja prasme.

Prieš pradėdant kalbėti, ką žinome apie prieškarinio Lietuvos asmenines bibliotekas ir kurias iš jų būtų galima įvardyti kaip bibliofilines, čia, matyt, būtų pravartu prisiminti, ką apskritai vadiname bibliofiline biblioteka, kokia jos vieta bibliotekų sistemoje. Šią temą yra nagrinėję rusų [67; 64] ir lietuvių knygotyriminkai [19]. Asmeninių bibliotekų klasifikacijoje (universaliosios, specialiosios, bibliofilinės) *bibliofilinėmis* asmeninėmis bibliotekomis įvardijama aukščiausio lygmens asmeninės bibliotekos, kai bibliofilas savo biblioteką renka jau ne vien informaciniais ar kokiems kitokiems tikslams, bet, svarbiausia, ją kuria nelyg menininkas, veikiamas vidinio bibliofilijos proceso. Toks vidinė bibliofilinė asmens ir knygos komunikacija grįstas bibliotekos kūrimo vyksmas, akcentuojant ypatingą bibliofilo santykį su knyga ir ypač su materialiuoju jos pavidalu, prilygintinas meninei kūrybai ir todėl yra esminis skiriamasis *bibliofilinės bibliotekos* požymis visų asmeninių bibliotekų sistemoje¹.

¹ Rusų knygotyriminkė Olga Iljina ėmėsi analizuoti ir apibendrinti terminų painiavą šiais klausimais, bet jos straipsnis apie asmeninės bibliotekos sąvoką tiesmukai netaikytinas lietuvių knygotyros ir bibliotekininkystės praktikai, nes skiriasi susiklosčiusios kai kurių terminų vartojimo tradicijos rusų ir lietuvių kalbose ir tai, kas yra aktualu rusų kalbos terminijai, nebūtinai aktualu lietuvių [15].

Kokios prieškario Kauno asmeninės bibliotekos galėtų būti įvardijamos kaip bibliofilinės (jau peraugusios informacinius asmens poreikius tenkinančius privačius knygų rinkinius), mums sufleruoja M. Urbšienės (1895–1959), vienos iš XXVII knygos mėgėjų draugijos ideologų, raginimas pradėti „bibliofiliniu žvilgsniu tirti Vlado Biržiškos, Augustino Janulaičio, Konstantino Jablonskio, Igno Jonyno, Vytauto Steponaičio ir kitų asmenines bibliotekas“ [44]. Tad ką žinome apie M. Urbšienės paminėtas asmenines bibliotekas, ar jos iš tikro priskirtinos *bibliofilinių* asmeninių bibliotekų kategorijai?

V. Biržiškos biblioteką yra nagrinėjusi Nijolė Lietuvninkaitė [28]. Autorė, iš didelės 5 tūkst. knygų asmeninės bibliotekos dabartinėje Kauno technologijos universiteto bibliotekoje identifikavusi 1072 mokslinius leidinius bei 408 grožinės literatūros knygas, 17 vertingų senųjų XVI–XVIII a. leidinių (dabar Kauno technologijos universiteto bibliotekoje iš viso identifiukuota apie 2 tūkst. V. Biržiškos bibliotekos² knygų [29]), daro išvadą, jog V. Biržiškos bibliotekos paskirtis buvusi „profesinių poreikių tenkinimas. Apie tai byloja šio rinkinio sudėtis: du trečdalius leidinių sudarė mokslinė ir pedagoginė literatūra“ [28, 74]. Paminėtieji senieji leidiniai traktuotini dvejopai. Viena vertus, faktas, jog asmeninėje V. Biržiškos bibliotekoje buvo aldų, elzevirų (iš „Respublikų“ serijos 35-ių leidinių V. Biržiška turėjo surinkęs net dešimt, iš viso 12 elzevirų), senųjų Vilniaus akademijos spaudinių (minėtina Alberto Kojelavičiaus-Vijūko 1669 m. Lietuvos istorijos antroji dalis su Nesvyžiaus Radvilų ekslibrisu [29]), rodo šios bibliotekos savininko bibliofilinius interesus. Kaip tik toks senųjų leidinių pobūdis – vos ne etaloninė bibliofilo interesų išraiška: įsigyti, sakysim, elzevirų ar aldų – bibliofilo garbės ir prestižo reikalas, vienas iš tam tikrų asmeninės bibliotekos bibliofiliškumo rodiklių. Bet nereikia pamiršti, jog V. Biržiška buvo ir mokslininkas knygos istorikas, todėl minėtieji elzevirai ar aldai jam galėję būti įdomūs ir kaip akivaizdus knygos istorijos šaltinis, net kaip tam tikra mokymo priemonė paskaitose. Negana to, neužmirština, jog kaip tik V. Biržiška publikavo straipsnį apie bibliofiliją *Lietuviškojoje enciklopedijoje*, parašytą lakoniškai ir paprastai, bet profesionaliai (jame iš esmės taikliai įvardijo bibliofilijos reiškinių, pateikė glaustą jo istorinę apžvalgą ir gana išsamią bibliografiją: bibliofilinė periodika, bibliofilijos rodyklės, katalogai ir kt.) [6]. Vadinas, jis buvo įsigilinęs ir į teorines bibliofilijos problemas. Bet ir ši aplinkybė nesuteikia teisės

² Paskirų išsisklaidžiusių V. Biržiškos knygų šiuo metu yra įvairiose asmeninėse bibliotekose (pavyzdžiui, Gintauto Trumpio bibliotekoje Vilniuje; brolių Biržiškų parengtos knygos yra vienas iš jo bibliofilinės bibliotekos teminių objektų), jų dar galima ir dabar rasti pas Vilniaus knygų prekeivius.

V. Biržišką traktuoti kaip bibliofilą siaurąja prasme. Labiau V. Biržiškai tiktų mokslininko-bibliofilo apibūdinimas, kai viename asmenyje dera ir mokslininko, ir bibliofilo bruožai. Palyginkime: garsusis knygis prof. Levas Vladimirovas (1912–1999) buvo aiškiai knygų mėgėjo, plataus akiračio mokslininko humanitaro, o ne bibliofilo tipas [1, 256], o knygotyryninkas prof. Domas Kaunas – ir mokslininkas, ir bibliofilas. (Galimas ir dar kitoks atvejis – žymaus vokiečių bibliofilijos tyrinėtojo, bibliofilijos teoretiko Horsto Kunze's (1909–2000) pavyzdys: jis vadovavo Berlyno valstybinei bibliotekai, pats nebuvo bibliofilas praktikas, bet aktyviai domėjosi bibliofilijos problematika kaip mokslininkas [65]).

Panašiai drįstume traktuoti ir Augustino Janulaičio (1878–1950), mokslininko istoriko, teisininko, vertėjo, biblioteką (šiuo metu vieną pačių didžiausių išlikusių to meto asmeninių bibliotekų – 13 685 fizinių vienetų [3]), saugomą Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje kaip atskira kolekcija. Tai ypač vertinga dėl savo turinio (istorijos, teisės, kultūros ir kt. leidiniai, išsami mokslinių disertacijų kolekcija) asmeninė biblioteka, pirmiausia atspindinti jos savininko mokslininko poreikius (biblioteka – mokslinės minties instrumentas). Net joje esami senieji spaudiniai (Enaejaus Silvijaus Piccolominio 1518 m. veikalas, devynios XVII a. knygos, 99 – XVIII a. [3]) dar neleidžia šios bibliotekos traktuoti kaip bibliofilinės. Kita vertus, surinktos aiškaus profilio kolekcijos bei azartas, su kuriuo A. Janulaitis komplektavo savo biblioteką, liudytų ir jo bibliofilinius polinkius [48]. Bibliofilu A. Janulaitis yra įvardijamas ir *Lietuvos knygų veikėjų* biografijų žodyne [23].

K. Jablonskio asmeninę biblioteką yra nagrinėjusi Daiva Narbutienė [36]. Ši biblioteka (per 9 tūkst. vienetų) šiuo metu saugoma Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriuje kaip atskira kolekcija. D. Narbutienė pabrėžia, jog tai universalaus pobūdžio mokslininko biblioteka (joje – ir moksliniams interesams, ir laisvalaikiui reikalinga literatūra). Bet kartu įvairūs bibliotekos kūrimo momentai (tikslingas bibliotekos komplektavimo organizavimas, įrašai apie tai pačiose knygose), bendravimas su XXVII knygos mėgėjų draugijos nariais (jo turėtas ir draugijos įstatų leidinukas), savi agentai, teikę informaciją apie išparduodamas asmenines bibliotekas, raritetų ir unikumų faktas bibliotekoje – visa tai rodo K. Jablonskio bibliofilinius polinkius. Kaip teigia straipsnio autorė, „nors kai kurios knygos pagal turinį atitiko kolekcininko mokslinės veiklos kryptį, vis dėlto manytina, kad jos veikiau buvo savotiški bibliotekos eksponatai nei darbo priemonė“ [36, 27].

V. Steponaičio (1893–1957), XXVII knygos mėgėjų draugijos steigimo iniciatoriaus, jos veiklos *spiritus movens*, asmeninė biblioteka, kaip teigia G. Raguotienė,

buvusi gana įspūdinga: „Jo knygų ir periodikos rinkinį sudarė daugiau kaip 8100 vienetų; <...> [Steponaitis turėjęs] beveik 740 ekslibrisų, per 2600 atvirukų, religinių paveikslėlių (*abrozdėlių*), <...> beveik 140 žemėlapių ir miestų planų, arti 270 teatro afišų, apie 770 senųjų maldaknygių, devynias XVII–XVIII a. knygas. V. Steponaitis taip pat turėjo Václovo Biržiškos, Aleksandro Dambrausko-Jakšto, Stepono Dariaus, Vinco Kudirkos, Jono Šliūpo, Iljos Repino ir kitų autorių laiškų, rankraščių, autografų“ [45, 26–27]. Silvijos Vėlavičienės nuomone, V. Steponaičio asmeninė biblioteka galėjusi būti apie 20 tūkst. vienetų [57, 107]. Kaip matome, ir bibliotekos dydis, ir jos profilis (nuo senųjų leidinių ir kontrafakcinių maldaknygių iki žymių asmenų rankraščių), ir kolekcionavimo užmojis (rinko uždraustas knygas, nelegalios spaudos pavyzdžius), ir asmeninės V. Steponaičio savybės (žmonos liudijimu, „už visa labiausiai mėgo knygas, ypač senąsias, jas pirkto ir pirkto, o skaitė aistringai – visur ir visada“ [45, 27]), o ypač nenuilstamas noras propaguoti bibliofilinį judėjimą (straipsniai periodikoje, aktyvi veikla XXVII knygos mėgėjų draugijoje) – visi šie momentai leistų jį priskirti bibliofilų *sensu stricto* grupei.

Be V. Biržiškos ir V. Steponaičio, ką žinome apie kitų XXVII knygos mėgėjų draugijos narių asmenines bibliotekas ir jų savininkų bibliofilinį angažavimąsi? Suprantama, aptarti visų kitų pagal sąrašą XXVII knygos mėgėjų draugijos narių (Juozo Balčiūno-Šlaisto, Mykolo Biržiškos, Viktoro Cimkausko, Pauliaus Galaunės, Petro Jakšto, Juozo Paknio, Antano Rucevičiaus, Mykolo Sleževičiaus, Magdalenos Avietėnaitės, Marijos Urbšienės, Juozo Tumo, Jurgio Savickio, Jono Strazdo, Petro Klimo, Viktoro Kamantausko, Kazio Bizausko, Vilhelmo Burkevičiaus, Eduardo Turausko, Zigmo Rusteikos, Leopoldo Bagdono, Jurgio Šaulio, Vlodo Jurgučio, Vytauto Kazimiero Jonyno [11, 211]) šiame straipsnyje nekelta tikslo – tam reikia specialesnių studijų. Čia pasitenkinsime tik tais, apie kuriuos informacija autorei buvo prieinama.

Plačiausio knygotyrimo tyrimo yra sulaukęs P. Jakštas (1899–1988) [20]. Karininkas, filologiniais ir istoriko gabumais apdovanota asmenybė, spaudos darbuotojas plačiausia šio žodžio prasme, aistringas knygų mėgėjas, prieškario Lietuvos inteligentijos, puoselėjęs kiek romantizuotą lietuvių šeimos įvaizdį, etalonas. Asmuo, tiesiog persmelktas knygų („Knygos man atstoja svaigalus“, – rašė jis [17, 145]). Jakštui buvo būdinga itin sudvasinta bibliofilijos forma (pavyzdžiui, noras kiekviena proga nusifotografuoti kareivinėse prie knygų lentynų), pabrėžtinas knygos vaidmens akcentavimas (D. Kaunas: „Petrui Jakštui blogų knygų nebuvo. Jis sakydavo: yra tik blogi skaitytojai, nes ir bloga knyga daug ką gali pasakyti – tai

žmogaus darbas, jo gyvenimas“ [20, 118]), edukacinė veikla (rūpinosi, kad knygas skaitytų moksleiviai, mielai priiminėdavo jų ekskursijas, pats kiekviena proga jiems ryšuliais siūsdavo knygas). Knygos Jakšto „buvo nuoširdžiai idealizuojamos ir su-reikšminamos“ [20, 58].

P. Jakšto antrąkart surinktoje asmeninėje 6,5 tūkst. bibliotekoje (didžioji dalis pirmosios apie 5 tūkst. vienetų bibliotekos žuvo 1945 m.) bene viena vertingiausių buvo spaudos draudimo laikų kontrafakcinių knygų kolekcija (ir ypač joje – valstietiškos rankraštinės knygos paveldas), dabar saugoma Vilniaus universiteto bibliotekoje. Ir vis dėlto P. Jakštas, tikrasis XXVII knygos mėgėjų draugijos narys, joje jautėsi „mažulėlis“ greta „didžiųjų“ (V. Steponaičio, P. Galaunės, M. ir V. Biržiškų, K. Bizausko ir kitų). Būti „mažesniau už žolę“ buvo priverstas savojo laiko (pokario metais turėjo slapstytis Rygoje, paskui gyventi lietuviškame „egzilyje“ – Šilutėje), toks visada ir išliko, t. y. gerai jautė savąją ir anų asmenybių bibliofiliškąją skirtybę. P. Jakštas knygos aktualinimo misiją su ypatingu atsidavimu tęsė iki pat savo mirties. Bet žaismingų prieškarinio bibliofilinės klubinės veiklos ženklų, kad ir grynai sutartinių, jau nebegalėjo atsakyti. Prisiminkim, kaip jis su šypsena aprašė perdėtą skaičių 27 vartojimą XXVII knygos mėgėjų draugijos veikloje (draugijos įstatai turėjo 27 straipsnius, sąskaitos banke numeris baigėsi skaičiumi 27, susirinkimai vykdavo būtinai 27-ąją mėnesio dieną, net ministerijos rašto dėl draugijos perregistravimo numeris baigėsi tais pačiais 27, o draugijos įstatai rejestre įrašyti 27-uju numeriu), bet kartu pridūrė, jog tai „rimtumui nekenkė, o tik suteikdavo tam tikrą nuoseklumą ir įdomumą“ [17, 96]. Pagaliau ir pats P. Jakštas, sovietinėje Lietuvoje po P. Galaunės mirties iš buvusios draugijos belikęs vienintelis, stengėsi tęsti tą stilingos veiklos žaidimą: savo naujai įgytas knygas inventorindavo kaip tik kiekvieno mėnesio 27-ąją dieną.

P. Jakšto antroji biblioteka, kaip parodė D. Kauno tyrimas [20], neišsiskyrė specialiomis bibliofilinio pobūdžio kolekcijomis (didžiausios ir jam pačiam emociškai artimiausios buvo istorinės literatūros bei kalbotyros leidinių), bet joje būta paskirų įdomių bibliofilinių knygų (numeruotų, senųjų, falsifikuotų ir kt.). P. Jakštą prie aptartųjų bibliofilų artina ta pati knygos trauka ir vidinė atviros asmenybės laikysena.

Vaižganto (1869–1933) asmeninė biblioteka nagrinėta N. Lietuvinkaitės [24]. Perduodant 1933 m. šią biblioteką Kauno universiteto bibliotekai, joje buvo 1879 vienetai knygų ir periodinių leidinių, vyravo humanitarinio pobūdžio literatūra, rašytojo surinkta 1918–1933 metais [21, 59; 24]. Vaižganto biblioteka nebuvo biblio-

filinė, o kaip teigia straipsnio autorė, buvo „skirta rašytojo, kritiko ir publicisto poreikiams tenkinti“ [21, 59]. Vaižgantas labiau reiškesi kaip knygos mėgėjas plačiąja prasme, aktyvus skaitytojas ir skaitymo propaguotojas. Kaip teigia N. Lietuvninkaitė, Vaižgantas buvo tos nuomonės, jog „kiekvieną gerą knygą turi skaityti kuo daugiau skaitytojų. Jis mielai skolindavo savo bibliotekos leidinius. Taip dingo nemažai (gal net keli šimtai) knygų“ [24, 51]. Paties Vaižganto požiūris į bibliofiliją išdėstytas jo straipsnyje XXVII knygos mėgėjų metraščio pirmajame tome [50, 14]:

„Jei tad aš daugiau mėgiu knygų turinį, jų vidų, ne išvaizdą, ne išorę, jei negaudau gražių nei retųjų, bet varčiau jas tik mokslo reikalui, tai ar aš esu bibliofilas, knygų mėgėjas, ar ne? Man rodos, esu ir net garbingesne prasme už ištaigaujančius pramogierius. Šiuo atveju aš esu tikras lietuvis, ainis tų senlietuvių, kuriems knygos buvo dalis gyvenimo, o ne pramoga“.

Kaip matome, pats Vaižgantas save aiškiai skiria knygos mėgėjų (bibliofilų plačiąja prasme) grupei ir gan kandžiai atsiliepa apie austruolius bibliofilus *sensu stricto*, išvadindamas juos „ištaigaujančiais pramogieriais“.

Viktoro Cimkausko (1896–1944), draugijos archyvaro ir uolaus metraštininko, biblioteka, anot lakoniškų P. Galaunės prisiminimų, galėjusi būti bibliofilinė plačiąja prasme [62, 297–298]. Kad biblioteka buvo verta dėmesio, rodo ir paties V. Cimkausko, uždaryto į Kauno getą, rūpinimasis, kaip savo biblioteką ir ypač ekslibrisų rinkinį išgelbėti ir perduoti P. Galaunei [62, 297–298].

Kazio Bizausko (1892–1941), valstybės veikėjo, diplomato, literatūrologo, asmeninėje bibliotekoje būta senosios lietuviškos periodikos (*Aušra*, *Varpas*), Lauryno Ivinskio kalendorių komplekto, kai kurių senųjų lietuviškų knygų [62, 298]. Kad tai buvusi vertinga biblioteka, rodo ir tas faktas, jog 1940 m. K. Bizauskas ją, sukrovęs į dėžes, mėgino evakuoti į savo Žirnojų dvarą, bet nesėkmingai [62, 298].

M. Urbšienės (1895–1959) asmeninė biblioteka buvo šeimos biblioteka (kartu ir vyro diplomato Juozo Urbšio), bibliofilinių bibliotekų tipui ji neskirtina. Anot V. Žuko, M. Urbšienė „sistemiškai kaupė biblioteką neturėjo palankių sąlygų. Juozas Urbšys pasakojo, kad knygoms stokojo lėšų, be to, tekdavo kilnotis iš vienos valstybės į kitą, keisti butus. Nepaisant šių aplinkybių, knygų kaupėsi vis daugiau, tiek gyvenant Paryžiuje (1925–1933), tiek paskui Lietuvoje“ [62, 323]. Manoma Urbšių bibliotekoje buvus apie 2 tūkst. knygų [62, 328], ji skirtina šeimos ir darbo bibliotekų tipui. Kaip matome, nors M. Urbšienė buvo viena iš entuziausių bibliofilų draugijos kūrimo iniciatorių, gerai išmanė Vakarų bibliofilų draugijų isto-

riją ir tradicijas, stengėsi jas diegti Lietuvoje, pati didesnių bibliofilinių kolekcionavimo ambicijų neturėjo. M. Urbšienės bibliofilinis entuziazmas reiškėsi dailiosios knygos populiarinimu spaudoje ir apskritai organizaciniu draugijos darbu.

Vieno aktyviausių XXVII knygos mėgėjų draugijos narių ir jos steigimo iniciatorių – Pauliaus Galaunės (1890–1988) bibliofilinei veiklai skirtas Zitos Žemaitytės monografijos *Paulius Galaunė* skyrius „Bibliofilas, kolekcionierius“ [59, 179–193]. Čia P. Galaunė apibūdintas kaip knygos mėgėjas, estetas, nenuilstamas dailiosios spaudos propaguotojas. Iš autorės pateiktos P. Galaunės bibliotekos charakteristikos galima suprasti šią biblioteką buvus plataus profilio mokslininko humanitaro, menotyryninko-muziejinininko asmeninę biblioteką (12 tūkst. bibliotekoje vyravo leidiniai dailės ir kultūros klausimais), bet ne bibliofilinę biblioteką *sensu stricto*. Tiesa, autorė rašo, jog „P. Galaunės bibliotekoje yra 140 vienetų (kai kurie su dedikacijomis) bibliofilinio ar reto bibliografinio pobūdžio leidinių“ [59, 180], mini Motiejaus Valančiaus *Žemaičių vyskupystės* (1848) egzempliorių, spausdintą ant specialaus popieriaus, mažatiražius leidinius, įgytus iš rusų bibliofilų [59, 180–181]. Bet ir šie faktai rodo ne tiek P. Galaunės bibliofilinių leidinių rinkimo trauką, kiek jo, kaip dailėtyrininko ir muziejinininko, dėmesį tokios rūšies leidiniais, rūpinimąsi jų leidyba ir sklaida. „Rinkau knygas įvairiomis kalbomis, liečiančias Lietuvos praeitį, tačiau dominavo Lietuvos meno ir kultūros raidos istorija, visur ieškojau lituanistikos. Ir tai dariau laisvu laiku, po darbo... Aš sirgau šitais dalykais“ [pabraukta mano, – A. B.], – taip save, bibliofilą, yra apibūdinęs P. Galaunė [59, 179]. Bet ši aistra renkamai temai nebūtinai rodo asmens bibliofiliškumą siaurąja prasme. „Sirgti“ ieškomais leidiniais gali, sakysim, ir aistringas mokslininkas. Šiuo metu Adelės ir Pauliaus Galaunių namuose Kaune esanti ekspozicija ir lankytojams prieinama daugiau pokario metais P. Galaunės surinkta asmeninė biblioteka taip pat patvirtina mintį, jog tai visų pirma buvusi plataus akiračio kultūros žmogaus kruopščiai komplektuota darbo biblioteka, turėjusi ir relikvinių, P. Galaunei emociškai svarbių bibliofilinių leidinių. V. Žuko liudijimu, „profesorius specialiai bibliofilinių leidinių nerinko, tačiau dalį savo rinkinio knygų įsigijo atsižvelgdamas į estetinę vertę, ku nors ypatingą turinį, nedidelį tiražą“ [62, 319]. Kartu pabrėžiama, jog „Galaunės biblioteka buvo rinktinė“ [62, 318]. Šie paliudijimai patvirtina mintį apie kruopščiai ir tikslingai komplektuotą mokslininko humanitaro darbo biblioteką. Pats P. Galaunė, prisimindamas XXVII knygos mėgėjų draugijos veiklą, irgi yra prisipažinęs, jog draugijoje svarbiausia buvę „skleisti knygos kultūrą, o tai buvo galima daryti duodant pavyzdį, išleidžiant gražių leidinių“ [62, 296]. Turint galvoje P. Galaunės as-

menybę, būtų galima teigti, kad joje glaudžiai sijo ir derėjo abu asmeninių bibliotekų savininkų tipai: ir mokslininko knygų mėgėjo, ir bibliofilo („knyga jam buvo pagrindinis kolekcionavimo objektas, labiausiai branginta vertybė“ [62, 319]). Taigi jis buvo mokslininkas knygų mėgėjas (kaip kad ir V. Biržiška, K. Jablonskis bei kiti), tik dar ir itin aktyvus, visuomeniškas bibliofilinės kultūros propaguotojas ir populiariojas. Kartu tai buvo ir bibliofilas puristas, jam, kaip ir K. Varneliui, būdingas gražios knygos kultas. „Tokios knygos nebūčiau pirkęs“, – sako K. Varnelis apie apspurusią, „suskaitytą“. P. Galaunė apie save, bibliofilą puristą, irgi yra prisipažinęs:

„Aš keletą savo bibliotekos knygų sunaikinau... Buvau jas paskolinęs dailininkams. Vienas jų su atversta knyga gesino žvakę, kitas – leido nutupėti musėms, trečias – vietas, kuriose sustodavo skaitęs, pažymėdavo nago įbrėžimu. Tokios knygos, aišku, buvo man nemielos, ir aš jas sunaikinau“ [59, 184–185].

P. Galaunė bus buvęs viena iš pagrindinių asmenybių formuojantis prieškarinio elitinės bibliofilijos atmosferai. Jis buvo vienas iš tų, kurie mėgino, kaip teigia Rasa Čepaitienė, „integruoti aristokratinį paveldą į bendrąją kultūros erdvę“ [7, 24]. Bibliofilijos sklaida sietina kaip tik su elitine aristokratinė kultūra. Bet prieškarinio Lietuvos Respublikoje aristokratinės kultūros situacija buvo itin problemiška: valstybės kultūros politika buvo sutelkta į liaudies kultūros globą ir propagavimą, faktiškai ignoruojant ar atmetant kaip neva svetimą „bajorų“ kultūros palikimą. R. Čepaitienės žodžiais, „modernioji lietuvių nacija sąmoningai atsisakė ryšių, kurie ją galėjo sieti su ankstesniųjų epochų elito kultūra, likdama, drįstant sakyti, *kultūriškai nepilnaverte*“ [8, 108]. Buvo tikimasi, jog „aukštosios“ elitinės kultūros ir mokslo silpnumą kompensuos sakralizuoti nacionalistiniai ritualai bei kultai“ [8, 94]. Tokioje situacijoje XXVII knygos mėgėjų draugijos veiklą, sietiną su elitinės Vakarų kultūros tradicija, galima vertinti kaip gana išimtinę sąmoningą pastangą priešintis kultūriškai neproduktyvioms to laiko tendencijoms.

Kad draugija tikrai turėjusi kaip tik tokių siekių, patvirtina vieno iš aktyviausių draugijos narių Vilhelmo Burkevičiaus (1885–1971) liudijimai. Kaip teigia V. Burkevičiaus veiklą tyrusi Jurgita Baltronaitė, „jo nuomone, išskirtinė draugijos savybė – jos intymumas, apibrėžtas narių skaičius, knygos žinovų ir mėgėjų elitais, suvienytas vienos bendros veiklos ir pasiryžimo dirbti lietuviškai knygai. <...> Draugijos susirinkimuose buvo ne tiek svarbu aptarti darbo klausimus, bet pajusti to uždaro knygos mėgėjų ratelio dvasią, prasmę, atsitraukti nuo kasdienio gyvenimo ir pabūti knygos pasaulyje“ [4, 105]. Kaip matome, V. Burkevičius gan tiksliai apibrėžė ir

įvardijo draugijos orientaciją į tradicinį, Vakaruose susiformavusį elitinės bibliofilinės veiklos stilių. Jo paties asmeninė biblioteka siekė apie 3 tūkst. knygų ir periodinių leidinių, joje buvo ir XVIII a. knygų [22]. Labiausiai biblioteką išgarsino V. Burkevičiaus turėtos keturios Tado Lomsargio meniškai įrištos knygos. Istorija su vieno iš šių knygų tomo neva dingimu iš parodos Kaune 1942 m. ir visų keturių neva vagyste iš parodos Vilniaus antikvariate apie 1969 m. leidžia daryti prielaidą apie šio bibliofilo asmenybės dvilypumą: ar abiem atvejais vagystės buvo inscenuotos (Leono Gu-daičio teigimu, V. Burkevičiui priklausiusios T. Lomsargio įrištos knygos šiuo metu turimos vieno kauniečio [20, 94]), o jeigu taip, tai kodėl? Dėl vidinio nenoro pripažinti, jog knygos paties savininko buvo parduotos (kad ir dėl finansinių priežasčių), taip nelyg išduodant bibliofilines idėjas? O gal net dėl savininko ir pačių knygų reklamos? Klausimas lieka atviras, o pats falsifikuotos bibliofilinių knygų vagystės faktas asocijuojasi su XIX amžiaus prancūzų psichologinio realizmo romanuose vaizduojamais dramatiškais bibliofilų paveikslais.

Grįžtant prie kitų XXVII knygos mėgėjų draugijos bibliotekų, reikia pasakyti, jog viena įdomiausių, jau tikrai bibliofilinė buvo Vlado Daumanto (Vladislovo Dzim-davičiaus, 1885–1977) biblioteka. Kalbėdamas apie ją, P. Galaunė prisiminė:

„Vladas Daumantas turėjo didelę ir brangią biblioteką. Ją atsivežė iš Šveicarijos. <...> Daugiausia leidinių buvo kultūros ir meno klausimais. Turėjo žurnalų prancūzų ir vokiečių kalbomis, iliustruotų medžio raižiniais bei litografijos technika <...>. Daumantas buvo tikras bibliofilas – visos jo knygos buvo gražiai aptaisytos. <...> Buvo labai brangių – Bretkūno *Postilė* buvo įkainota 10 000 litų, Vilčinskio albumas 2500, Vilniaus planas 500. <...> Kolekcijoj buvo su Lietuva susijusių pergamento dokumentų. Turėjo įvairių tautų lošimo kortų, pornografinių knygų, antižydiškos literatūros vokiečių ir kitomis kalbomis“ [62, 299–300].

Šie prisiminimai liudija V. Daumanto biblioteką buvus išskirtinę lyginant su kitų draugijos narių bibliotekomis. Ne veltui P. Galaunė pabrėžia, jog tai buvusi finansiškai brangi biblioteka, t. y. aiškiai įvardija elitinį bibliofilinį bibliotekos pobūdį (vyravo prabangūs bibliofiliniai leidiniai). Panašiai V. Daumanto biblioteką yra apibūdinęs ir P. Jakštas: „Visos jo knygos buvo dailiai įrištos, o kai kurios turėjo dvigubus ar net trigubus viršelius. Mes, lietuviai, tokių knygų neturėjome ir dar neturėsime“ [17, 99]. Čia P. Jakštas turi galvoje V. Daumanto bibliofilinius leidinius, kurie jam pačiam dėl jų elitiškumo buvo tolimi.

V. Daumantas, bibliofilinę veiklą pradėjęs dar studijuodamas Fribūro universitete (išlikęs jo studijų metų asmeninės bibliotekos katalogas, saugomas pas gimines

Kaune, o aristokratiška Šveicarijos laikotarpio jo namų aplinka, taip pat ir nemaža bibliofilinių leidinių biblioteka užfiksuota to meto fotografijose [55]), prieškario Lietuvoje garsėjo kaip „prisiekęs kolekcionierius“ [56], XXVII knygos mėgėjų draugijos narys (1930–1935), bibliofilas iš pašaukimo, ne visada beįstengdavęs savo aistrą knygoms ir suvaldyti (skolindavęsis, kad galėtų pirkti knygų, o prispirtas skolų vėl jas būdavęs priverstas parduoti). Su aristokratinio užmoju komplektuotos asmeninės bibliotekos vaizdas ryškėja iš V. Daumanto buto, panašėjusio į muziejų, interjero nuotraukų [35, 41–44]. 1937-aisiais V. Daumanto biblioteka siekė 3 tūkstančius leidinių [35, 44]. Jo turėta senųjų XV–XVI a. knygų (dabar Kaune žinoma išlikus penkias tokias V. Daumanto bibliotekos knygas, tarp jų – vienas inkunabulas [37, poz. 16] ir Jono Bretkūno „Postilė“ (Karaliaučius, 1595) su inkatenacijos žymėmis [2, 103]. Yra žinių, jog V. Daumantas, 1944 m. besitraukdamas į Vakarus, M. K. Čiurlionio muziejui buvo deponavęs 126 knygas, tarp jų – vieną inkunabulą, dvylika XVI a. knygų, penkias – XVII a. [26, 231]. Kad V. Daumanto biblioteka prieškario Kaune buvo išskirtinė, rodo ir 1945–1947 m. sovietinių valstybinių institucijų suinteresuotumas ją perimti: šios bibliotekos varžėsi ir tuometinis Kauno universitetas, ir tuometinė LTSR tarybinių rašytojų sąjunga, ir tuometinė Valstybinė centrinė biblioteka [26, 233–239].

V. Daumanto, bibliofilo *sensu stricto*, charakteristikas paliudija ir K. Varnelis, turėjęs galimybę bendrauti su V. Daumantu, kai šis gyveno egzilyje Čikagoje. V. Daumantas, negalėjęs atsivežti senųjų Kauno laikotarpio knygų, Čikagoje sugebėjo iš naujo surinkti tūkstantinę vertingų bibliofilinių leidinių biblioteką. Tai buvo aristokratinės natūros, bet labai komplikuoto charakterio ir likimo asmenybė (konfliktas su XXVII knygos mėgėjų draugija ir jo pašalinimas iš draugijos 1935 metais, skolos, nesustabdžiusios įsigyti naujų knygų, ir t. t.). Bet aristokratinio gyvenimo siekis išliko. K. Varnelis prisimena, su kokia elegancija V. Daumantas Čikagoje, kukliame savo butelyje, vaišindavo svečią: „Jo toks gyvenimo būdas: ir kambariai gražūs, ir šunys gražūs, ir pypkės. Gražūs daiktai, stipri kava iš mažų puodelių... Jis turėjo bajoriškų manierų“ [42]. Prisiminę V. Daumantą, palyginkim, kaip V. Žukas apibūdino kito bibliofilo *sensu stricto* – Edmundo Laucevičiaus (1906–1973) namų aplinką:

„Jo vienaukštis pailgas medinis namas Žvėryne, Šeškinės gatvėje nr. 19, buvo unikalus, su geru estetiniu skoniu įrengtas privatus muziejus. <...> Butas meno dalykais nebuvo perkrautas – šeimnininkas turėjo muziejininko estetinę nuovoką. <...> Ant sidabrinio padėklo servizas arbatai, ant porcelianinio padėklo maži puodukai kavai. Pokalbis apie knygas, Vilniaus architektūrą, apleistus paminklus“ [62, 383–384].

Nuostata „gyventi gražiai“ iš esmės būdinga didžiūmai tikrųjų bibliofilų, kad ir kokios socialinės kilmės jie būtų. Ši nuostata savaip įprasmina jų kasdienybę, yra savita tos kasdienybės estetika ir etika, jų egzistencijos savastis. Elitiniai bibliofilai aplink save kuria itin savitą kultūrinės traukos lauką, jų asmeninei raiškai bibliofilija ir kolekcionavimas labai būdingi apskritai. Elitinės bibliofilijos gyvensenai reikalingas atitinkamas visuomeninis kultūrinis (finansinis taip pat) ir, svarbiausia, intelektinis asmenybinis kontekstas. (Kaip kad šiuo metu Lietuvoje iš esmės neturime tikrojo, istoriškai be pertrūkių išpuoselėto elito (aristokratijos), taip objektyviai negalime turėti ir tikrosios elitinės bibliofilijos kaip reiškinių, kaip savito bendrosios Lietuvos kultūros darinio.) Iš čia aptartų knygos mėgėjų ir bibliofilų V. Daumantas išskyla kaip išskirtinės bibliofilinės bibliotekos savininkas, kaip jos autorius kūrėjas su ryškiais teigiamais ir neigiamais tokios asmenybės bruožais, žodžiu, kaip tipiškas elitinės bibliofilijos atstovas.

Taigi matome, jog XXVII knygos mėgėjų draugijos sudėtis nebuvo vienalytė. Draugijos nariai buvo ir aiškių bibliofilinių *sensu stricto* interesų asmenys, ir knygų mėgėjai plačiąja prasme (P. Galaunės prisiminimais, „niekas iš draugijos narių per daug „nesirgo“ bibliofilija ir susirinkę apie knygų rinkimą bei įrišimą kalbėjo ne daug – svarstė bendresnius, platesnę visuomeninę reikšmę turinčius dalykus“ [62, 296]). Kiek ši draugija orientavosi į klasikinę Vakarų bibliofilų klubų veiklą kaip į gyvenseną, propaguatą XIX a. pradžios Europos bibliofilijos sąjūdžio pradininkų, išpažinusių istorines bibliofilijos ir knygos kultūros vertybes? Žinome, jog tokiai elitinei bibliofilijai būdinga aristokratinės kultūros elgsenos tipai, dėmesys tikrosioms bibliofilinėms knygoms, jų kolekcionavimas – visa tai, kas, be kultūrinių estetinių (hedonistinių) šio proceso paskatų ir poveikio, iš bibliofilo reikalauja dar ir nemažų finansinių išteklių. Rinktinė publika (fiksiuotas klubo narių skaičius), susirinkimai prabangiam restorane ar namuose prie ištaigingai padengto stalo, pokalbiai apie knygas, dailę, politiką... Toks vaizdas išskyla mąstant apie elitinės bibliofilų draugijos narių gyvenseną. Ar tokie apibūdinimai tinka ir XXVII knygos mėgėjų draugijai? Prisiminkim, kaip apie draugijos narių susirinkimus rašė P. Jakštas: „Urbšienė vaišindavo pagal diplomatinę etiketą. Kiekvienam svečiui prie lėkščių būdavo padėtas dailus spaustuvėje ta proga spausdintas valgių ar vynų sąrašas, pagal kurį valgius ir vynus paduodavo frakuotas oficiantas“ [17, 100]. Tie frakuoto oficianto aptarnaujami svečiai – tuometinio Kauno inteligentija, bet tikrai ne lordiškos kilmės. Daugumas jų – antros ar trečios kartos valstiečiai, bet jų orientacija į anglų lordų bibliofilinę veiklą nebuvo, kaip galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, tik pa-

mėgdžiojimas, o tokios aristokratinės bibliofilinės veiklos poreikis. Tai patvirtina ne tik čia cituoti V. Burkevičiaus žodžiai, bet ir kitų draugijos narių nuostatos. Taigi elitinės bibliofilijos kryptis XXVII knygos mėgėjų draugijos nariams bus buvusi tikslinga siekiamybė.

Kalbant apie prieškarinio Lietuvos kūrybinę bibliofilijos erdvę, atskiras klausimas būtų bibliofilai vienišiai, neįsitraukę į organizuotą bibliofilinį judėjimą. Vienas tokių – Algirdas Mošinskis (1905–1991), architektas, inžinierius, istorikas, plačios erudicijos kultūrininkas, studijavęs dailę ir architektūrą Paryžiaus Sorbonos universitete, dirbęs Prancūzijos meno įstaigose, daug keliavęs po Prancūziją, Italiją, Šveicariją, Čekiją, Vengriją, Daniją ir kitas šalis. A. Mošinskis, 1935 m. baigęs Berlyno aukštąją technikos mokyklą (inžinieriaus architekto diplomas), buvo vienas iš to nemažo būrio prieškarinio Lietuvos intelektualų, kurie buvo visapusiškai pasiruošę dirbti Lietuvos valstybės kultūros labui. Prieškarinio Kaune A. Mošinskis buvo žinomas kaip senosios kartografijos mėgėjas ir žinovas, 1933 m. surengęs savo žemėlapių parodą. Apie ją Mstislavas Dobužinskis rašė: „Pribačio“ knygyne atidaryta maža parodėlė senovinių Lietuvos žemėlapių, daugiausia XVI ir XVII a. Tai tėra didžiulio [pabraukta mano, – A. B.] ir įdomiai sudaryto Algirdo Mošinskio rinkinio dalis. Ne tik istorijos, bet ir meno atžvilgiu ši parodėlė didžiai įdomi“ [9]. Tas „didžiulis rinkinys“ galėjo būti pažįstamas nedideliam tuometinio Kauno senosios kartografijos mėgėjų būriui, tikėtina, pirmiausia kariškiams, pavyzdžiui, Juozui Andriui (1900–1988) – kartografiui, senųjų žemėlapių tyrėjui, rašiusiam ta tema tuometinėje periodikoje, bet nelabai pažintas platesnio Kauno inteligentijos sluoksniu. Apie savo bibliofilinius polinkius pats A. Mošinskis yra prisipažinęs:

„Dar studentavimo laikais buvau bibliofilu – rinkdavau retas knygas užsienio antikvariatuose, Paryžiuje, Berlyne, Venecijoje, Florencijoje, ir atveždavau jas dovanų mūsų tėvų senam draugui, Kauno universiteto bibliotekos direktoriui profesoriui Vaeclovui Biržiškai“ [33, 19].

A. Mošinskio, kaip kolekcininko ir bibliofilo, interesų proveržis buvo bent kopijomis papildyti Lietuvos archyvų fondus. Jis ėmėsi akcijos perfotografuoti Lietuvos ir Prūsijos žemėlapius, buvusius Vakarų Europos saugyklose, ir tas kopijas parodė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai [46, 369–370] (apie 700 leidinių, tarp jų – XVII–XX a. lituanikos knygų, žemėlapių, prūsų karalių ediktų [21, 60–61]). Kaip prisimena K. Varnelis, kaip tik A. Mošinskis buvo jo pirmasis senųjų žemėlapių pažinimo, kolekcionavimo ir bibliofilijos mokytojas:

„Esu buvęs pas jį. Jis buvo pasikvietęs mane į svečius. Panemunėj gyveno. Atsime-
nu, ilgai ėjau ėjau... Jis parodė savo biblioteką. Tai ten buvo visa siena nuo grindų iki
lubų gražiai išrikiuotų knygų. Visokių knygų. Bet daugiau apie architektūrą, apie dailę.
Bet tiksliai apie turinį negalėčiau nieko beapasakot. <...> Šiaip jis turėjo teigiamą
poveikį man kaip jaunesniam – padrašindavo, pamokydavo. Aš didžiuojuos, kad turėjau
su juo pažintį ir kad ta pažintis buvo dėmesinga, nes aš daug iš jo pasimokiau. Jis
nešykštėjo papasakot apie knygas, apie žemėlapius. <...> Stebėtinai jaunos dūšios
žmogus buvo“ [41].

K. Varneliui 1943–1945 m. studijuojant Vienoje, draugystė su A. Mošinskiu
nenutrūko. Jis rašydavo K. Varneliui laiškus prašydamas paieškoti Vienos antikva-
riatuose vienos ar kitos jam reikiamos knygos. A. Mošinskiui karo metais pačiam
persikėlus į Vieną, K. Varnelis prisimena jų susitikimus kaip vieną maloniausių
bendravimo momentų:

„Su Mošinskiu sėdėdami kur nors kavinėj, kalbėdavom apie knygų kolekcijas, rin-
kinius. Jis sakė, kad atsivežęs į Vieną visą savo pagrindinę biblioteką, visas savo bran-
giausias knygas. Bet matyti jų man neteko. Kur jis Vienoj buvo viską sukrovęs, gal
specialiai kur buvo padėjęs, gal sunku ir prieit prie jų buvo, nežinau“ [38].

Kad A. Mošinskis į Vieną buvo parsigabenęs savo visą didelę biblioteką, liudija
ir Vera Radauskienė, poeto Henriko Radausko žmona. 1944 m. iš Berlyno ji rašė
savo bičiulei Onai Jakutienei: „<...> Vienoje mačiau Haliną M[ošinskienę]. Labai
gražiai susitikome. Ji dar buvo sanatorijoje po vaiko. Gerai atrodė. Buvo maloni.
Jie atsivežė visą biblioteką (8.000 tomų) [pabraukta mano, – A. B.], o be jos, daug
kitų dalykų. Gyvena, rodos, gerai“ [32]. A. Mošinskis 1947 m. emigravo į Braziliją,
ten išsivežė ir savo biblioteką. Apie A. Mošinskį kaip kolekcininką ir bibliofilą
platesnių tyrimų trūksta. Ši neabejotinai Lietuvos kultūrai daug nusipelnusi asme-
nybė tebelaukia knygotyriminkų dėmesio.

Kitas tikrai bibliofilinę biblioteką turėjęs asmuo buvo diplomatas Jurgis Šaulys
(1879–1948). Jis taip pat kaip A. Mošinskis 1938 m. padovanojo 644 knygas iš savo
vertingos bibliotekos Kauno universiteto bibliotekai [27]. Jų atsirinkti, aprašyti ir
sutvarkyti į Berlyną buvo nusiųsta Marijona Čilvinaitė [43, 25]. Iš ten laiške savo
bičiulei ji su šypsena rašė: „J. Šaulys perspėjo, kad lentynos gali griūti ir knygos
išsiaižėti, o kad griūdama lentyna gali panelę suaižyti, jam nė motais“ [43, 25]. Šis
M. Čilvinaitės laiško fragmentas taip pat liudija J. Šaulio asmeninės bibliotekos
mastą: biblioteka (netvarkingai?) prigrūsta knygų, lentynos perpildytos. J. Šaulio
asmeninį archyvą Berlyne tvarkė iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliote-

kos komandiruota Elena Eimaitytė. Apibūdindama J. Šaulio biblioteką, ji pabrėžia jo žemėlapių rinkinį (apie 140), itin vertingą archyvą ir knygas – „gražų lituanistikos rinkinį“ [12]. Šie faktai rodo, kad J. Šaulys turėjo neeilinę biblioteką, ir ji dėl savo lituanistinio pobūdžio itin domino V. Biržišką, tuomet vadovavusį Kauno universiteto bibliotekai. Išsamiausiai J. Šaulio biblioteka, po savininko mirties 1952 m. patekusi į Pensilvanijos universiteto (JAV) biblioteką, yra apibūdinta Vinco Maciūno ir Kosto Ostrausko straipsnyje [30]. Iš jo sužinome, jog J. Šaulys turėjo tokių senosios lituanikos raritetų kaip Martino Kromerio (1589) ir Christophoro Hartknocho (1684) kronikos, Mykolo Lietuvio veikalas (1615), Alberto Kojalavičiaus-Vijūko Lietuvos istorija (1650–1669), Konstantino Sirvydo žodynas (1713) ir jo *Punktai sakymų* (1644), G. Ostermejerio (1791) ir Chr. G. Milkaus (1800) gramatikos ir kt., jau neminint XIX amžiaus lietuviškų leidinių bei itin vertingo archyvo (Jono Biliūno, Vydūno, Lazdynų Pelėdos ir kitų lietuvių kultūros veikėjų korespondencija [30]). Neužmirština, jog kaip tik J. Šaulys buvo surinkęs apskritai vieną geriausių senosios Lietuvos kartografijos rinkinių. Jį po J. Šaulio mirties *in corpore* nupirko Šveicarijoje gyvenantis Vaclovas Dargužas ir 1985 m. padovanojo Vilniaus universiteto bibliotekai (133 vienetai) [10].

J. Šaulio asmeninė biblioteka buvo renkama, kai jis gyveno užsienyje, ir todėl, atrodytų, tiesioginės įtakos Lietuvos bibliofiliniam vyksmui negalėjusi turėti. Kita vertus, biblioteka, kurioje vyravo lietuviški ir lituaniniai leidiniai, archyviniai lituaniniai rankraščiai, specialiai buvo orientuota į Lietuvą, kurta kaip tik šia intencija. Taigi ji neturėtų būti traktuojama kaip neutralus, su Lietuvos kultūra nieko bendra neturintis faktas. Atvirkščiai, J. Šaulio asmeninė biblioteka, kaip asmeninės individo kultūros dalis, yra integralus Lietuvos kultūros faktas (plg.: egzilio lietuvių literatūra, kurta užsienyje, yra integrali lietuvių literatūros istorijos dalis).

Kaip bibliofilinės kūrybos proceso rezultatas čia aptartos kai kurios ir XXVII knygos mėgėjų draugijos narių, ir draugijai nepriklausiusių bibliofilų asmeninės bibliotekos liudija, jog prieškario Lietuvoje, nepaisant nepalankios oficialiosios siaurai tautinės kultūros politikos linkmės, vis dėlto jau buvo susiklosčiusi palanki dirva bibliofilijos plėtotei. Tuo metu vyravusi kultūrinė atmosfera skatino (ir oficialiai) ne tik tautodailės rinkimą, kraštotylinę veiklą apskritai, bet ir kolekcionavimo bei bibliofilijos (tuo pačiu patriotiniu užmoju) sklaidą. Kaip teigia Jolita Mulevičiūtė, tuo metu „rinkta viskas, kas siejosi su Lietuvos kultūra – paveikslai, knygos, žemėlapiai, pašto ženklai, atvirukai, monetos, įvairios archeologinės iškasenos. Tautinis entuziazmas skatino domėtis krašto istorija, kaupti asmenines kolekcijas, steigti viešus

muzejus. Tame visuotiniame rinkime dalyvavo jaunas ir senas, miesto švietulio ir kelias klases baigęs valstietis” [35, 39]. Kad kraštotyrinė veikla, taip pat ir liaudies meno rinkimas, buvo labai svarbu ne vienam tarpukario inteligentui, rodo ir P. Jakšto pavyzdys: 1934 m. jis jau buvo surinkęs ir smulkiosios liaudies skulptūros rinkinį [20, 58]. P. Jakšto, kaip organizuoto bibliofilinio sąjūdžio dalyvio, įsitraukimas ir į tokio pobūdžio kolekcionavimą galėtų būti iškalbus to meto kolekcininkų interesų patvirtinimas. „Tarpukarį sunku įbrukti į trumpą elementarų apibrėžimą. Laisvės supurtyta šalis troško išgyventi dešimt gyvenimų ir atsigriebti už prarastą laiką“, – taikliai tuos laikus yra įvardijusi J. Mulevičiūtė [34]. Prisimindamas prieškarinį Kauną, K. Varnelis taip pat pasakoja:

„Buvo visai kita atmosfera, visai kita socialinė aplinka ir kitas pasaulis. Sunku ir suprasti dabartiniam žmogui. Atsimenu, eidavo Laisvės alėja Mošinskis, tai visos aktorės krisdavo iš kojų dėl jo. <...> Iš tikrųjų mums, studentėliams, tai jie būdavo ne tik kad dailininkai, bet ir mums imponuojančios asmenybės. <...> Iš tikrųjų tas laikas buvo skirtingas. Kiek mes bekalbėsime, tas pasaulis jau nebe toks“ [39].

Bet kiek XXVII knygos mėgėjų draugijos, kaip to meto bibliofilijos reprezentantės, veikla buvo paveiki visuomenėje, kiek plačiai žinoma – klausimas yra atviras. Sakysim, 1936–1940 metais Kaune studijavęs K. Varnelis liudija, jog kiek specialesnių kolekcionavimo ir bibliofilijos apraiškų Kauno meno mokykloje patirti neteko, nors kaip tik ten, mokyklos bibliotekoje, dirbo Kazys Šimonis (1887–1978) – bibliofilas, turėjęs apie 2,4 tūkst. leidinių biblioteką [61]. Kauno meno mokykloje 1935–1940 m. grafiką ir skulptūrą dėstė ir V. K. Jonynas. Vis dėlto kokių nors apčiuopiamesnių tos draugijos veiklos atspindžių pačioje mokykloje studentai, regis, nebus pajutę. V. K. Jonynas, gerai reprezentavęs knygos meną ir Lietuvoje, ir užsienyje (1937 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje už medžio raižinius knygoms buvo apdovanotas aukso medaliu), aktyviai puoselėjęs knygos kultūrą (sukūrė XXVII knygos mėgėjų draugijos emblemą), pačios bibliofilinės veiklos ar kolekcionavimo dvasios mokykloje kaip nors specialiau propaguoti nesiėmė (kas kita būtų tiesioginis poveikis jo knygų kaip meno kūrinų, studijuotų ir vyresnių, ir gal ypač jaunesnių jo kolegų). Jau vėliau, kai gyveno JAV, kalbėdamas apie savo biblioteką jis yra prisipažinęs: „Turiu palyginti nemažą biblioteką, joje norėčiau per savaitę pabūti bent 24 valandas. O pabūnu tik keturias. Mane taip pat veja laikas“ [47, 185]. Taigi, nors būdamas tikras knygos žmogus, savo darbo Kauno meno mokyklos (vėliau instituto) laikais kiek

didesnės įtakos mokyklos kolektyvui bibliofilijos sklaidos srityje nedarė³. Ir nors draugijos veiklos atspindžiai negalėjo būti neįjuntami (pavyzdžiui, dar 1931 m. draugijos emblemos konkurso nuostatai specialiai buvo išsiųsti ir Kauno meno mokyklai, tikintis jaunų ir gabių studentų darbų [49]) ir Kauno dailės gyvenime pačios draugijos veiklos neįmanoma buvo nepastebėti, kaip nors konkrečiau tuometinio studento K. Varnelio ji nepaveikė. O K. Varnelio pavyzdys mūsų kalbamu aspektu turėtų būti itin būdingas. Pagaliau studentams įsilieti į draugijos veiklą trukdė ir dideli mokesčiai (stojamasis – 100 Lt, metinis nario mokestis – 120 Lt). Nors nuo 1934 m. nario mokestis buvo sumažintas iki 5 Lt, uždaros, elitinės, turtingų žmonių draugijos įvaizdį jau sunku buvo pakeisti, pagaliau jo keisti nebuvo ir reikalo – draugijos kūrėjai prancūzų bibliofilų draugijų pavyzdžiu kaip tik tokią draugiją ir įsivaizdavo. Kauno bibliofilijos sąjūdis ir K. Varnelio bibliofilinio tapsmo pradžia bus ėjusios pagrečiui kaip dvi tiesiogiai nesusisiekiančios linijos – buvimas toje pat kultūriškai turtingoje, patriotinių nuotaikų kupinoje visuomeninėje erdvėje ir pažintys su iškiliais tos erdvės žmonėmis, taip pat ir bibliofilais, kaip su artimos dvasios ar panašių intelektualinių pomėgių žmonėmis, asmenybėmis, o ne kaip su organizuoto bibliofilijos sąjūdžio atstovais.

Būtų galima svarstyti, koks apskritai prieškario Lietuvos bibliofilinio vyksmo poveikis knygos tyrimams ir populiarinimui. Dar kartą tektų akcentuoti pagrindinį XXVII knygos mėgėjų draugijos tikslą – kelti knygos kultūrą, propaguoti meniškų knygų leidybą (kaip tik draugijos pastangomis pavyko išleisti tikrai aukšto meninio lygio leidinių). Kitas svarbus dalykas – asmenybinė paskiro bibliofilo kūrybinė veikla. Bibliofilas, ar veikiantis organizacijoje, ar pavieniui, neišitraukęs į organizuotą klubinį bibliofilų judėjimą, – kurdamas savo biblioteką suranda atskirus leidinius, „sužvejoja“ ypač retus jam rūpimus ir ieškomus, jo bibliotekai trūkstantus egzempliorius. Kaip pavyzdį iš prieškario Lietuvos bibliofilijos istorijos čia būtų galima minėti kad ir vienišų K. Šimonį. Rūpimoms knygoms ieškoti jis turėjo savo agentų, pavyzdžiui, Tilžėje – Enzį Jagomastą⁴, Biržuose – S. Štreitą [14, 21], šie jam siūsdavę įvairių senųjų lietuviškų knygų. Tokios bibliofilinės ieškos vyksmo rezultatą apiben-

³ V. K. Jonyno biblioteka, paties įvardyta kaip „nemaža“, 1995 m. buvo padovanota Vilniaus dailės akademijai. Bet K. Varnelis, pamatęs perduotą jo biblioteką, nustebęs klausė: nejaugi tai viskas? „Man parodė dvi popierines dėžutes. Ką mačiau – į du didokus čemodanus sutilptų. Tokių labai nudėvėtų knygų krūvelės, ir viskas. Aš labai nustebau: ar čia Jonyno biblioteka? Nes aš vaizdavausi, kad jis turi daugiau“ [40].

⁴ D. Kauno informacija.

drinę Villis Petrickis įvardijo jį kaip ekologinę bibliofilijos funkciją [66]. Bet ne tik. Į šį vyksmą galima žiūrėti ir iš vidinės bibliofilinės ieškos pusės, svarstant, kas verčia bibliofilą taip elgtis, kas yra tas smagratas, sukantis nepailstamos bibliofilinės ieškos ratą. Čia vėl susiduriame su vidiniu bibliofilinės komunikacijos dėsniu: bibliofilas, mėgdamas (mylėdamas) knygas, jas renka, taip formuoja ir kuria savo rinkinius, kolekcijas, biblioteką, o jo kuriama biblioteka savo ruožtu veikia ir patį šio ciklo *spiritus movens* – bibliofilą. Bibliofilas savo rinkinio, kolekcijos, bibliotekos knygas apgaubia bibliofiline meile ir taip sukuria nelyg gaubtą, savotišką ekosistemą, kur kiekviena knyga tarpsta specifinėje aplinkoje skleisdama savitą, tik tikriesiems bibliofilams suvokiamą atmosferą, arba, kitaip sakant, bibliofilinę aurą. Taigi pirmiausia atskirų bibliofilų ar jų draugijų poveikis būtų tiesioginis ekologinis, kartu – jau netiesiogiai, per paveldo dalykus – darantis poveikį ir knygos istorijos bei knygotyros tyrimams.

Apibendrinant būtų galima sakyti, jog prieškarinio Lietuvoje, o ypač XXVII knygos mėgėjų draugijos gyvavimo laiku (1930–1940), jau buvo susiformavusi bibliofilinei veiklai palanki kūrybinė erdvė. Bibliofilinės laisvės įvaizdis ryškėja iš toje veikloje dalyvavusių asmenybių, jų tiesioginio ar netiesioginio bibliofilinio angažavimosi ženklų. Bibliofilinės veiklos sferoje jau buvo justis laisvo žmogaus elgsena. Ir vis dėlto, konstatuojant buvus bibliofilinei veiklai iš esmės palankią situaciją prieškarinio Lietuvos Respublikoje, reikia pabrėžti, jog tuometėje kultūros politikoje dėmesys aristokratinio kultūros paveldo, kaip itin aktualaus elitinės bibliofilijos raidai, integravimui į bendrąjį Lietuvos kultūros paveldą buvo per mažas (jis telktas į tautinį etnografinį paveldą). Šiaip ar taip, tuometėje visuomenėje jau buvo jaučiama elitinės bibliofilijos stilistikos gyvenimo reikmė ir ši stilistika buvo perimta gana natūraliai. Tai buvęs daugiau sekimas, sąmoningas tokios bibliofilijos krypties stiliaus tąšos prisiėmimas.

Pačių XXVII knygos mėgėjų draugijos narių nuostatos dėl bibliofilijos krypties buvo nevienareikšmės, tokie draugijos nariai kaip, tarkim, P. Galaunė, M. Urbšienė, Biržiškos orientavosi į aristokratiškąjį bibliofilijos stilių, aristokratiškas pačių bibliofilų aspiracijas ir gyvenseną, kiti, pavyzdžiui, Vaižgantas, kaip tipiškas tautinės agrarinės kultūros atstovas, tapatinosi su knygos mėgėjais plačiaja prasme.

Bendrojoje to meto Lietuvos kultūros erdvėje vyravo daugiausia agrarinio mentaliteto lietuvių inteligentų kultūrinis entuziazmas, nukreiptas daugiausia į aktualiąją tautinę kultūrą ir jos paveldą, taigi iš esmės į tą pačią agrarinę lietuvių kultūrą.

Ją natūraliai derinti su aristokratinė europine kultūra⁵ ne visada pavykdavo. Istoriškai pagrįsta distancija tarp aktualiosios tautinės ir aristokratinės kultūros prieškarinio Lietuvos Respublikoje bus lėmusi, jog ir bibliofilinis gyvenimas, visų pirma XXVII knygos mėgėjų draugijos veikla, taip ir liko gana kamerinio pobūdžio.

Įteikta 2007 m. kovo mėn.

NUORODOS

1. AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 238–258.
2. ALEKNAVIČIENĖ, Ona. Renesansinis Jono Bretkūno *Postilės* (1591) įrišimas: Vlado Dausmanto ir LMAB egzemplioriai. *Archivum Lithuanicum*, 2004, [t.] 6, p. 87–116.
3. Augustino Janulaičio asmeninė kolekcija. Iš *Kauno apskirties viešoji biblioteka* [interaktyvus]. Prieiga per internetą <http://www.kvb.lt/article.php?nr=46> [žiūrėta 2006 gruodžio 12].
4. BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus lietuvių bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*, 1998, t. 34, p. 74–123.
5. *Bibliofilai apie asmenines bibliotekas*. Sudarė Domas Kaunas. Vilnius, 2001. 143 p. ISBN 9986–19–395–8.
6. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Bibliofilija. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. Kaunas, 1935, sklt. 831–834.
7. ČEPAITIENĖ, Rasa. *Kultūros paveldo sampratos Lietuvoje XX amžiuje*: daktaro disertacijos santrauka, humanitariniai mokslai, istorija (05H). Vilnius, 2003. 38 p.
8. ČEPAITIENĖ, Rasa. *Laikas ir akmenys*: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius, 2005. 468 p.: iliustr. ISBN 9986–780–76–4.
9. DOBUŽINSKIS M. Senoviniai Lietuvos žemėlapiai. *Lietuvos aidas*, 1933, nr. 109, p. 2–3.
10. Dr. *Vaclovo Dargužo (Andreas Hoferio) kolekcija*: katalogas. Sudarė Petras Račius. Vilnius, 1992. 47 p.
11. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 1937. [T.] 2. 213 p.
12. EIMAITYTĖ, Elena. Dr. J. Šaulio rinkiniai. *Lietuvos aidas*, 1937, spalio 16, nr. 472, p. 5.
13. GALAUNĖ, Paulius. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija. *Bibliotekų darbas*, 1976, nr. 10, p. 32–36.
14. GETAUTIENĖ, Salomėja. Spalvotas M. Daukšos „Postilės“ egzempliorius Kaune. *Tarp knygų*, 2000, spalio, p. 19–21.
15. ILJINA, Olga. Asmeninė, personalinė, privačioji: dėl sąvokos asmeninė biblioteka apibrėžties. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 138–152.

⁵ Čia aristokratiškumas visų pirma suprantamas ne kaip kilmės nuoroda, o kaip dvasios kokybė, taigi vidinė (dvasinė) aristokratinė bibliofilo laikysena (ir tiesiogine, ir vidine, perkeltine prasme) – kaip neatskiriamas asmens vidinės kultūros dėmuo. Tarkim, K. Varnelio aristokratiškumo šaknys eina iš jo valstietiškos prigimties, ir tai joks paradoksas. K. Varnelio kūrybiškumas, paveldėtas iš senosios tradicinės sanklodos įkūnytojų tėvų (tėvas – liaudies dievdirbys, motina – gera audėja ir siuvėja), niekur nedinges: kūryba neslopsta, jos pasaulis – didžiulis. Todėl nesunkiai įmanomas tokio liaudiško kūrybiškumo tipo ir tikrojo aristokratiškumo suartėjimas, jų transgresija, kartu abiem išlaikant savąją tapatybę.

16. JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. Iš *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 2004, t. 3, p. 17–65.
17. JAKŠTAS, Petras. *Knygos*. Vilnius, 2003. Parengė, įvado straipsnį ir paaikškinimus parašė Domas Kaunas. Vilnius, 2003. 169 p. ISBN 9955–534–31–1.
18. JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas, 2003. 303 p. ISBN 9955–471–06–9.
19. KAUNAS, Domas. Asmeninė biblioteka. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2002, t. 2, p. 83–84.
20. KAUNAS, Domas. *Knygos kultūros karininkas*. Vilnius, 2004. 203 p., iliustr. ISBN 9986–18–128–3.
21. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Asmeniniai knygų rinkiniai Kauno universiteto bibliotekoje 1923–1950 metais. *Knygotyra*, 18 (25), p. 57–64.
22. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Burkevičius Vilhelmas. Iš *Lietuvos knygos veikėjai: biografijų žodynas: [elektroninis išteklius]*. Vilnius, 2004.
23. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Janulaitis Augustinas. Iš *Lietuvos knygos veikėjai: biografijų žodynas: [elektroninis išteklius]*. Vilnius, 2004.
24. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Juozo Tumo-Vaižganto biblioteka. *Knygotyra*, 1990, t. 16, sąs. 1, p. 49–57.
25. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Knygotyros spaudiniai Vaclovo Biržiškos asmeninėje bibliotekoje. *Knygotyra*, 1996, t. 23, p. 53–62.
26. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Nežinomi Vlodo Daumanto asmeninės bibliotekos likimo dokumentai. *Knygotyra*, 2005, t. 45, p. 230–239.
27. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Šaulys Jurgis. Iš *Lietuvos knygos veikėjai: biografijų žodynas: [elektroninis išteklius]*. Vilnius, 2004.
28. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Vaclovo Biržiškos asmeninės bibliotekos knygos Kauno A. Sniečkaus politechnikos instituto bibliotekoje. *Knygotyra*, 1986, t. 14 (21), p. 69–75.
29. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. *Vaclovo Biržiškos biblioteka*. Pranešimas, skaitytas 2005 m. gruodžio 2 d. Vilniuje vykusiame seminare „Vaclovo Biržiškos skaitymai“. Autorės užrašai ir N. Lietuvninkaitės informacija.
30. MACIŪNAS, Vincas; OSTRAUSKAS, Kostas. The Šaulys Collection: Books on Lithuania. *Pennsylvania Library Chronicle*, 1954, Vol. 20, p. 35–46.
31. MAČIULIS, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 metais*. Vilnius, 2005. 301 p. ISBN 9986–780–71–3.
32. Mažoji Radauskiana. *Metmenys*, 2005, nr. 85, p. 11–37.
33. MOŠINSKIS, Algirdas. Tylaus kabinetinio mokslininko ryžtas: kaip prof. Vaclovas Biržiška išgelbėjo vertingas knygas nuo sunaikinimo. *Tarp knygų*, 2004, gruodis, p. 18–20.
34. MULEVIČIŪTĖ, Jolita. Abejingos šventės. *Dailė*, 2004, nr. 1, p. 103.
35. MULEVIČIŪTĖ, Jolita. *Modernizmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas, 2001. 223 p. ISBN 9986–9245–3–7.
36. NARBUTIENĖ, Daiva. Akademiko Konstantino Jablonskio asmeninė biblioteka: bibliofilijos aspiracijos. *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 25–31.
37. *XV–XVI a. leidiniai Kauno bibliotekose: katalogas. Libri saeculi quinti decimi et sexti decimi ex bibliothecis Caunensibus: catalogus*. Sudarė ir parengė Sigitas Lūžys, Rita Urbaitytė, Irena Vitkauskienė. Vilnius, 2006. 437 p., iliustr.
38. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2000-11-23 garso įrašas. *Autorės archyvas*, 5B garsajuostė.
39. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2003-02-12 garso įrašas. *Autorės archyvas*, 12B garsajuostė.

40. Pokalbio su Kaziu Varneliu jo namuose 2004-01-20 garso įrašas. *Autorės archyvas*, 18B garsajuostė.
41. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2005-01-11 garso įrašas. *Autorės archyvas*, 20B garsajuostė.
42. Pokalbio su Kaziu Varneliu Vaitkevičių šeimoje Kaune 2005-06-02 garso įrašas. *Autorės skaitmeninis archyvas*.
43. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos*. Vilnius, 2000. 156 p. ISBN 9986-19-373-7.
44. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Marija Urbšienė (1895–1959) – bibliofilė. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 214–221.
45. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Vytautas Steponaitis – iškilusis knygos žmogus*. Marijampolė, 2003. 47 p. ISBN 9955-538-00-7.
46. REKLAITIS, Povilas. *Prarastosios Lietuvos pėdsakų paieška*: straipsniai iš Lietuvos dailės ir kultūros istorijos, rašyti 1954–1990 m. Vokietijoje. Vilnius, 1999. 492 p. ISBN 9986-571-42-1.
47. SAKALAUSKAS, Tomas. *Kelionė*: dailininko Vytauto K. Jonyno gyvenimas. Vilnius, 1991, p. 185. ISBN 5-415-00553-6.
48. SURBLYS, Alvydas. Augustinas Janulaitis – knygų kolekcionierius: leidinių išsigijimo keliai ir būdai. *Kauno istorijos metraštis*. Kaunas, 2002, t. 3, p. 217–230.
49. 1931 m. rugsėjo 27 d. XXVII knygos mėgėjų draugijos susirinkimas. *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius*, F. 52-32, lap. 57.
50. TUMAS, J. Dvejopa bibliofilybė. Iš *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 1933, [t.] 1, p. 13–16.
51. URBŠIENĖ, Marija. Bibliofilai. *Gaisai*, 1930, nr. 5, p. 82–87.
52. URBŠIENĖ, Marija. Lietuviškos knygos estetiškumas ir praktiškumas. *Židinys*, 1929, nr. 11, p. 336–342.
53. URBŠIENĖ, Marija. Patarimai bibliofilams. *Gaisai*, 1931, nr. 1, p. 71–73.
54. URBŠIENĖ, Marija. Prancūzų bibliofilų draugijos. *Gaisai*, 1930, nr. 6, p. 179–183.
55. Vaitkevičių šeimos archyvas Kaune.
56. VAITKEVIČIUS, Alvydas. Prisiekęs vertėjas ir fatališkas kolekcionierius. *Literatūra ir menas*, 2001 lapkr. 30, p. 8–9.
57. VĖLAVIČIENĖ, Silvija. Asmeninių bibliotekų likimai XX a. Lietuvos politinių lūžių akivaizdoje. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 103–111.
58. ŽEMAITYTĖ, Kristina. Lietuvos šiuolaikinės bibliofilijos tyrimų galimybės. *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 32–43.
59. ŽEMAITYTĖ, Zita. *Paulius Galaunė*. Vilnius, 1988. 245 p. ISBN 5-415-00078-X.
60. ŽUKAS, Vladas. *Bibliofilija praityje ir dabar*. Vilnius, 1979. 43 p.
61. ŽUKAS, Vladas. K. Šimonis – bibliofilas. *Naujos knygos*, 1978, nr. 1, p. 41–42.
62. ŽUKAS, Vladas. *Prisiminimų puslapiai*: pažinti kultūros žmonės. Vilnius, 2002. 505 p. ISBN 9955-422-29-7.
63. ŽUKAS, Vladas. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 177–220.
64. КЛИМАНОВ, Л. Г.; ПЕТРОВ, М. Т. Феномен библиофильства. *Книга: исследования и материалы*. Москва, 1983, сб. 46, с. 155–169.
65. КРАУЗЕ, Фридрихльде. Хорст Кунце и библиофилия. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 232–237.
66. ПЕТРИЦКИЙ, В. А. Культурно-экологическая функция библиофильства. In *Актуальные проблемы теории и истории библиофильства*: материалы VIII международной научной конференции. Санкт Петербург, 2001, с. 14–17.
67. СОСКИН, Л. М. О классификации книгособирателей и личных библиотек. In *Книга и время*. Москва, 1980, с. 70–87.

CREATIVE BIBLIOPHILISM IN LITHUANIA (1930–1940)

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Abstract

The article deals with the bibliophilism in Lithuania in 1930–1940. On the basis of publications, archive material and oral history sources some aspects of the creative self-expression of bibliophiles are analysed (bibliophiles *sensu stricto* and book lovers). The analysis of private libraries of the most prominent bibliophiles and book lovers of that period (V. Biržiška, A. Janulaitis, K. Jablonskis, V. Steponaitis, P. Jakštas, Vaižgantas, P. Galaunė, V. Burkevičius, V. Daumantas, A. Mošinskis, J. Šaulys and others) leads to a conclusion that some favourable conditions for the spread of bibliophilism appeared in Lithuania before the II World War. The attention of the cultural politic of Lithuania of that time was focused away from the elite culture and was concentrated to the folk culture, but an elite stile of bibliophilism and the lifestyle of bibliophiles themselves was actualy cultivated too. The members of the Society of 27 Book Lovers, which functioned in Kaunas in 1930–1940, had started bibliophilic activities in line with Western bibliophilic images. The historical distance between actual folk culture and aristocratic culture caused that Lithuanian bibliophilic life of that time and activity of the Society of 27 Book Lovers were very secluded.

KŪRYBINĖ BIBLIOFILIJOS ERDVĖ LIETUVOS RESPUBLIKOJE (1930–1940)

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Santrauka

Straipsnyje, remiantis publikuotais šaltiniais ir literatūra bei kai kuriais naujais autorės turimais sakininės istorijos liudijimais, nagrinėjami prieškario Lietuvos bibliofilinio gyvenimo vertybiniai aspektai (bibliofilo savivoka ir saviraiška), to meto organizuoto bibliofilijos sąjūdžio narių bibliofilinės nuostatos. Svarstoma, kiek jie laikytini bibliofilais ir kiek – knygų mėgėjais plačiaja prasme. Išanalizavus turimą medžiagą apie vertingiausias to meto bibliofilų asmenines bibliotekas (V. Biržiškos, A. Janulaičio, K. Jablonskio, V. Steponaičio, P. Jakšto, Vaižganto, P. Galaunės, V. Burkevičiaus, V. Daumanto, A. Mošinskio, J. Šaulio ir kt.) bei pačių bibliotekų savininkų bibliofilinio angažavimosi liudijimus, daroma išvada, jog Nepriklausomoje Lietuvoje buvo susiformavusi bibliofilinei veiklai palanki kūrybinė erdvė. Nors tuometėje kultūros politikoje dėmesys aristokratinio kultūros paveldo integravimui į bendrąjį Lietuvos kultūros paveldą buvo per mažas, visuomenėje buvo jaučiama elitinės bibliofilijos stilistikos reikmė. XXVII knygos mėgėjų draugijos narių nuostatos dėl bibliofilijos krypties buvo nevienareikšmės, tokie draugijos nariai kaip P. Galaunė, M. Urbšienė, Biržiškos ir kiti orientavosi į aristokratinį bibliofilijos stilių ir gyvenimą, kiti, pavyzdžiui, Vaižgantas, kaip tipiškas tautinės agrarinės kultūros atstovas, tapatinosi su knygos mėgėjais plačiaja prasme. Istorikai pagrįsta distancija tarp aktualiosios tautinės ir aristokratinės kultūros prieškario Lietuvos Respublikoje bus lėmusi, jog ir bibliofilinis gyvenimas, visų pirma XXVII knygos mėgėjų draugijos veikla, taip ir liko gana kamerinio pobūdžio.